ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 2,1

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH:
LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR:
TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ:
ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 15.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 15.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать: Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail: philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт: https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 15.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ULUQOV NOSIRJON MUHAMMADALIYEVICH,
SOLIXO'JAYEVA HAVASXON ZOKIRJANOVNA
O'zbek va turk bayramlarining leksik-semantik tasnifi hamda etnolingvistik, lingvokulturologik tahlili 7

МАХМАРАИМОВА ШОХИСТА ТУХТАШЕВНА
Биз нега сўкинамиз? (ёки ҳақоратнинг нейролингвистик табиати) 10

ALIMOVA ZARIFAXON VAXOBOVNA
Alisher Navoiyning "Saddi Iskandariy" dostonidagi fors-tojikcha gidronimlarning
semantik va funksional xususiyatlari 16

ASADOV TO'LQIN HAMROYEVICH,
MARDONOVA SARVINOZ ORIPOVNA
O'zbek tilshunosligida ravishga nisbat beriluvchi oraliq ma'no ifodali affikslar tadqiqi xususida 20

FAYZIYEVA XADICHA CHORIYEVNA
Surxondaryo o'zbek shevalarida bolalar o'yinlarining nomlari 24

BOTIROVA MAXLIYO
O'zbek tilida reklama matnlarining morfologik xususiyati 28

VAFOYEVA MUXAYYO YULDOSHEVNA
O'zbek lingvomadaniyatida «Intizorlik» frazeosemantik guruhi 33

RAXIMOVA UMIDA DJUMAYEVNA
Kasb ohangi nutqda qanday jaranglaydi? 37

SARBAROVA DILNOZA NOSIRJON QIZI,
BABAYEVA SURAYYO ERGASHOVNA,
JUMAYEVA ANORXOL CHAMAN QIZI
O'zbek tilshunosligida zamon kategoriyasining nazariy asoslari 39

TESHABOYEVA GULNOZA
O'zbek tilida "Qora" rangini ifodalovchi sifatlarda mazmuniy sinkretizm 42

SAMIYEVA SURAYYO ORIPOVNA
Evfememik vositalarning funksional uslubiy xususiyatlari 47

PO'LATXONOVA HILOLAXON SHUHRATXON QIZI
Neurolinguistic and linguocognitive features of speech manipulation in cyberspace 50

SOBIROVA FERUZA
Saylov targ'ibot diskursida pragmatik belgilar 54

QURBONOVA MUHARRAM JURABEKOVNA
Xurshid Davron she'riyatida murojaat gaplarning qo'llanilishi 58

ABDUG'ANIYEVA ZEBUNISO
Ilmiy diskursning institutsional-kommunikativ tabiati 61

BADALOVA MUAZZAM
Kibermuloqotda nutq aktlari va etik me'yorlar: ingliz va o'zbek tillari qiyosiy tahlili 65

ERGASHOVA YASMINA,
XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Neologizmlar klassifikatsiyasi 67

МУНДАРИЖА

O‘ROZBOQOVA MAHLIYO IMOMNAZAR QIZI
Xalq og‘zaki ijodi namunalarida takrorlarning qo‘llanilishi 71

MURODQULOVA IRODA SHAROFIDDINOVNA
Dostonlarda ornitonimlarning majoziy ma’no ifodasi 74

NURMATOVA SABRINA JAXONGIR QIZI
«Devonu lug‘otit turk» va «Qutadg‘u bilig» asarlarida qora rangning qo‘llanilishi 78

OCHILOVA MUXLISA ABDURAXMON QIZI
Badiiy diskursda kinoya nutqiy aktining pragmatik xususiyatlari 81

РАХМАТУЛЛАЕВА БАРНО ЗАФАР КИЗИ
Экзотическая лексика как маркер культурной идентичности персонажей
(на материале романа Г. Яхиной «Зулейха открывает глаза») 85

RUSTAMOVA NIGORA RUSTAM QIZI
O‘zbek tilida duolar va olqishlarning lingvomadaniy talqini 89

ABDINAZAROVA GULISTON MUZAFFAR QIZI,
KHUJANOVA OZODA TOJIYEVNA
Conceptualization of love in uzbek and russian literary discourse:
a comparative cognitive-semantic and axiological analysis 93

O‘RMONOVA DURDONAXON TAVAKKALJON QIZI
Ingliz va o‘zbek tillarida “Tinchlik” konseptining o‘xshash va farqli jihatlari 97

ADABIYOTSHUNOSLIK

MUHIDDINOVA BADIA MUSLIHIDDINOVNA,
AXMEDOVA BAXTIGUL XAITMUROT QIZI
Qardosh xalqlar dostonlarida farzandsizlik motivi 101

RAXIMOVA NODIRA
Pastish, parodiya, travestiya, nazira va tatabbu’da intertekstual birliklarning
ifodalanish mexanizmlari va tipologik farqlari 104

MAMIROVA MAMLAKATXON ILHOMJON QIZI
Nasriy asarda ramziylik 111

КУЗИМУРОДОВА ЛОБАР МУРОТОВНА
Образ маленького человека в повести л.улицкой «Сонечка» 115

XOTIRA

Yuraklarda yashayotgan inson
Marhum tilshunos olim Ro‘ziqul Normurodovning
65-yillik porloq xotirasiga bag‘ishlanadi 119

ics. The study highlights the aesthetic, symbolic, and historical-geographical role of hydronyms, confirming the importance of toponymy and hydronymics in Uzbek linguistics.

Резюме. В данной статье анализируется система гидронимов в классическом узбекском эпосе «Садди Искандари». В тексте встречаются названия водных объектов, таких как *daryo* (река), *rud*, *daryocha* (маленькая река), *chashma* (источник), *joybor* (ручей/оросительный канал), которые функционируют не только как обозначения реальных географических объектов, но и как метафорические, символические и художественные элементы. Через эти гидронимы поэтически выражаются понятия течения жизни и времени, божественной милости, опасности и испытаний. Лексема *daryo* и её изофийные сочетания (*daryoyi jud, daryoyi xunxor, daryoyi rahmat* и др.) обогащают лингвопоэтический слой эпоса, передавая этические, философские и метафорические смыслы на высоком художественном уровне. Слово *rud* используется как название реки и как струнный музыкальный инструмент, что демонстрирует полисемантичность и контекстуальную семантику текста. Исследование подчёркивает эстетическую, символическую и историко-географическую роль гидронимов, подтверждая значимость топонимики и гидронимики в узбекской лингвистике.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 4
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA RAVISHGA NISBAT BERILUVCHI ORALIQ MA'NO IFODALI AFFIKSLAR TADQIQI XUSUSIDA

Asadov To'lqin Hamroyevich,
Buxoro davlat universiteti
o'zbek tilshunosligi va jurnalistika kafedrasi dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi

Mardonova Sarvinoz Oripovna,
Buxoro davlat universiteti
o'zbek tilshunosligi va jurnalistika kafedrasi o'qituvchisi,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Turkiy tillar tarixida ravishlar mustaqil so'z turkumi sifatida eng yosh, kenjasi bo'lib, qadimgi turkiy til davridan boshlab boshqa guruhdagi so'zlar hisobidan shakllangan so'z turkumi hisoblanadi. Aytish mumkinki, ravish so'z turkumi nafaqat turkiy tillarda, balki jahon tillari, xususan, Sharq tilshunosligida ham nisbatan kenja so'z turkumidir.

Ravish tarkiban murakkab so'zlar guruhidir. Ravish so'zlarning ma'no ifodasini sharhlashdan avval ularning tarkibiy tahlilidan boxabar bo'lmoq lozim. Ravishning yasalishi hamda tarkibiga ko'ra turlari, shuningdek, bu turlarning voqelanishida xizmat qiluvchi til birliklarini aniqlash mazkur so'z turkumining semantik-grammatik tabiatini ochib berishga xizmat qiladi.

Ravishga xos grammatik shakllar – so'z yasovchi affikslar tadqiqi XX asr o'rtalarida sifat va son jihatidan ancha oshdi. Bunga turkologlarning ravish haqidagi fikr-mulohazalari, tadqiqotlari asos bo'lib ham xizmat qildi. Mazkur o'rinda hozirgi o'zbek adabiy tilida ravishga xos grammatik shakllar talqiniga to'xtalish maqsad qilingan.

Ma'lumki, ravish yasovchi affikslar ravish turkumining umumiy masalalari tarkibiy qismi sanaladi. Ravish turkumining semantik-grammatik tabiati xususidagi dastlabki fundamental tadqiqotlar esa o'tgan

asrning 50-yillariga to'g'ri keladi. Aniqrog'i, 1953-yil olim S.Fuzailov tomonidan ravish turkumi borasidagi monografik tadqiqoti asosida «O'zbek tilida ravish» nomli risolasi nashr etildi.[1] Mazkur manbada ravish so'z turkumi olimning nomzodlik dissertatsiyasi asosida yoritilgan. Unda ravish yasovchi affikslar haqida shunday yozilgan: «Yasovchi affikslar yordami bilan hosil bo'lgan ravishlar formal ko'rsatgichlarga ega bo'gan bir necha turdagi ravishlarni tashkil etadi. Hozirgi zamon o'zbek tilida ravish yasovchi bir necha mahsuldor affikslar mavjud: *-cha, -larcha, -chasiga, -day, -dek, -lab* kabi» Manbaning «ravishlarning yasalishi» bandida bu so'z turkumining «morfologik», «morfologik-sintaktik», «sintaktik», «leksik-semantik» usullarda yasalishi ta'kidlanib, ravish morfologik usulda -cha, -larcha, -chasiga, -day/-dek, -ona, -lab, -an, -in/n, -lay/-layin, -ligicha kabilar bilan hosil bo'lishi aytiladi. *Zimdan, birdan, surunkasiga, baravariga, ko'tarasiga, yalpisiga* va h.k. kabi ravishlar (egalik, kelishik shakllari bilan bir butunda shakllangan ravishlar)ga ko'ra yasalishning «morfologik-sintaktik» usuli tarzida baho beradi.

Ma'lumki, XX asr ikkinchi yarmi «o'zbek tili so'z yasalishi» borasida ravish va u bilan bog'liq ma'lumotlarni yoritishda S. Fuzailov ishi asos qilib olindi. Shu bois 1957, 1965, 1975-yillarda nashr etilgan «Hozirgi o'zbek adabiy tili» darsliklarida, akademnashrlarda ravish yasovchi affikslar deyarli bir xil mazmundagi ifodaga ega.

1960-yil A.Kononov muallifligida nashr bo'lgan «Hozirgi o'zbek adabiy tili» kitobida ravish yasalishida «morfologik» va «sintaktik» usul yetakchilik qilishi aytiladi va *-cha, -chasiga (<cha+si+ga), -iga/-siga (<i+ga, si+ga), -gacha (< ga+cha), -lab (< la+b), -day/-dek, -lay/-layin(< la+ y+ in), -simon, -ona, -an, -namo* kabi affikslar ravish yasashda ishtirok etishi ta'kidlanadi.[2] Affikslar etimologiyasi haqida ma'lumot beriladi.

1965-yil nashr etilgan *«Hozirgi o'zbek adabiy tili»* (–T: «O'qituvchi»,1965.) kitobida (Manbaning morfologiya bo'limi U.Tursunov va J.Muxtorovga tegishli) ravish yasovchi affilslar sifatida *-cha, -chasiga, -larcha, -lab, -dek, -day, -gacha, -ona, -iga, -siga, -an, -(i) n, -lay* kabilar izohlanadi, misollar bilan dalillanadi. Manbada ayrim kelishik shakllari bilan yuzaga kelgan ravish so'zlar haqida shunday yozilgan: «Bunday so'zlarda kelishik affiksi o'z ma'nosini yo'qotadi: *odatda, kunda, obdan, zimdan, qo'qqisdan, chindan, jo'rttaga* kabilar. Bunda kelishik affiksi turlanishni bildirmaydi, balki so'zning leksik ma'no anglatuvchi qismiga kiradi[3]. Shuningdek, manbada ayrim fe'l shakllari (ravishdosh) chiqish kelishigi bilan birikib, bir butun holda ravishga aylanishi aytiladi. Misol tariqasida *shoshilmasdan, indamasdan, o'ylamasdan, tinmasdan, charchamasdan* kabilar keltiriladi. Kitobning *«Ravishlarda forma yasalishi»* bandida ravish so'zlarga birikib kelishi mumkin bo'lgan shakllar, ya'ni *-roq, -gina* affikslarining mazkur so'z turkumiga munosabati sharhlanadi, shuningdek, *eng, juda, g'oyat, nihoyat* birliklari ravishga qo'shimcha ma'no yuklay olishi bayon etiladi.

Bugungi kun tilshunoslik fani yutuqlariga tayanib ayta olamizki, *-roq* affiksi bilan birika olish imkoniyatiga ega so'zlar *(tez, sekin, ko'p , oz va b.)* aslida sifat turkumiga oidligi bilan belgilanadi. Ravish turkumiga oid so'z morfologik darajalana olmasligi bilan sifatdan farqlanadi.[4]

Ravishga nisbat beriladigan *-gina, eng, juda, g'oyat, nihoyat* kabilarni yuklamalar deya baholash aslida to'g'ri tasnif asosi bo'la oladi. -gina affiksining ravish so'zlarga birikish imkoniyati keng. Bu affiks yuklamani *boyagina, endigina, astagina, haligina, salgina, andakkina, anchagina, bemalolgina, birnavgina, birozgina, birpasgina, birrovgina, darrovgina, darholgina, jindaygina, zo'rg'agina, ildamgina, loqaydgina, ohistagina, pichagina, tezdagina, xiyolgina, xiylagina, qittakkina* kabi ravishlar tarkibida kuzatishimiz mumkin. *Eng, juda, g'oyat, nihoyat(da)* kabi yuklamalarning ravishlar bilan birikib kelishi esa nisbatan cheklangan.

G'.Abdurahmonov umumiy tahriri ostida nashr etilgan *«Hozirgi o'zbek adabiy tili»* kitobida ravish yasalishi bo'yicha shunday deyilgan: «Morfologik usul bilan ravish yasalishi o'z navbatida yana ikki turga bo'linadi: maxsus affikslar bilan ravish yasash va passiv kelishik formali ravishlar[5]« Manbada *-cha, -day, -dek, -lab, -ona, -an, -lay, -namo, -ligicha, -incha, -n (in), -iga(-siga), -gacha* kabi affikslar ravish yasovchi sifatida keltiriladi. Ushbu kitobda oldingi manbalarda uchramaydigan ayrim fikrlar o'rin olgan. Buni quyidagilar bilan ifodalash mumkin: a) -cha affiksini olgan ot predmetning belgisini anglatib, sifat bo'lib kelishi ham mumkin: *o'zbekcha kitob* kabi; -cha affiksi egalik yoki ko'plik qo'shmchasini olgan otlarga qo'shilsa, faqat ravish hosil bo'ladi: *Bola o'zining mushticha keladigan qandni oldi*; b) otlarga qo'shilgan -cha urg'uli bo'lsa, otlarda kichraytirish, erkalash mazmunini anglatadi; agar urg'u olmasa, ravish

[1] Фузаилов С. Ўзбек тилида равиш. – Тошкент: Фан, 1953.

[2] Кононов А.Н. Грамматика современного узбекского литературного языка. – М.-Л., 1960. – С. 123.

[3] Турсунов У., Мухторов А., Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. (Морфология. Лексикология) –Тўшкент: Ўзбекистон, 1965. – Б. 97.

[4] Асадов Т. Сўз туркумлари тизимида равиш. Моногравия. – Тошкент: Муҳаррир, 2010. – Б. 108.

[5] Ҳозирги ўзбек адабий тили. 1-т ом. (Фонетика. Лексикология, Морфология.) – Тошкент: Фан, 1965. – Б. 234.

yasab, -day, -dek affikslariga sinonim bo'ladi; c) -larcha ot va otlashgan so'zlarga qo'shilib, o'xshatish, payt ma'nosini ifodalovchi ravish yasaydi; d) -(i)ncha affiksi -in elementi va -cha ravish yasovchi affiksininig qo'shilishidan hosil bo'lgan. Bu affiks kam qo'llanilib, o'g'ri (ot), ko'p (ravish), yashir (buyruq fe'li) kabi so'zlardan harakatning ijro etilish jarayonini ifodalovchi ravish yasaydi. Manbada ayrim kelishik shaklidagi so'z shakllari orqali hosil bo'lgan ravishlar ham tizimli tarzda tahlil etilgan.

Ma'lumki, o'zbek tilshunosligi borasida mukammal tadqiqotardan biri 1975-yilda «O'zbek tili grammatikasi» nomi ostida nashr etildi.[1] Manba ravish so'z turkumi haqida umumiy ma'lumot berilgach, «Ravish yasalishi» haqidagi fikrlar bilan davom etadi. Ravish yasalishning affiksatsiya va kompozitsiya usullari nisbatan keng izohlanadi. Kitobda -cha, -larcha, -chasiga, -iiga/siga, -lab, -dek, -day kabilar unumli ravish yasovchi; -ona, -an, -n(-in), -lay, -simon affikslari unumsiz ravish yasovchilar keltiriladi. Mazkur manbada ravish yasovchi affikslar va ravishga xos shakllar borasida quyidagicha xarakterli jihatlarni kuzatish mumkin: 1) ravish yasovchi har bir affiks nisbatan keng izohlangan (529-532); 2) tuzulishi jihatdan ayrim ravishlar kelishik formasini olgan ot, olmosh, sifat, ravishdoshga o'xshashi, biroq har bir hodisa alohida-alohida ekanligi ta'kidlangan (528-bet); 3) ko'plik shakli -lar ravish tarkibida davomiylik va noaniq ma'nosini bildirishi (ilgarilari, avvallari) bayon etilgan.

1992-yil nashr etilgan *«Hozirgi o'zbek adabiy tili»* kitobidagi ravish yasovchi affikslar tartibi va mazmuni 1965-yil yaratilgan manba («Hozirgi o'zbek adabiy tili. (Morfologiya. Sintaksis). –T: 1965) materiallari bilan deyarli bir xilda. Biroq ravish yasovchi affikslar son va sifat jihatdan oz miqdorda berilgan. Aniqrog'i, ravish yasovchi affikslarga ko'ra e'tibor nisbatan sayozligi ko'rinadi. Buni ravish yasovchi affikslarning alohida sharhlanmaganligida ham ko'rish mumkin. Ravish yasovchi *-cha, -ona, -larcha, -lab* kabilar yo'l-yo'lakay aytib o'tilgan xolos[2]. Shuningdek, manbada ravish so'zlar bilan birikib kelishi mumkin bo'lgan *-roq, eng, juda, g'oyat, nihoyat* kabi daraja shakllari, ular qatnashgan misollar keltiriladi.

Ma'lumki, «O'zbek tili morfem lug'ati» kitobi[3] ilova (2-ilova) qismida so'z va shakl yasovchi affikslar batafsil tasnif va tavsif etilgan. Mazkur bandda ravish so'z turkumiga xos affikslar sifatida quyidagilar keltriladi:

1. *-a* mimemalardan ravish hosil qiladi: *tap-a, gupp-a, shartt-a, taqq-a(to'xtadi).*

2.*-akam* ot va sifatlardan ravish va sifat hosil qiladi: *yolg'on/d/akam, hazil/akam, chin/akam, rost/akam* kabi.

3. *-an* arab tilidan kirgan so'z (ot)larda ravish yasovchi funksiyasida keladi: *asos/an, javob/an, shakl/an, umum/an* kabi.

4. *bar-* tojik tilidan kirgan otlarga qo'shilib, shu ot ifodalagan ma'noga egalikni bildiruvchi sifat yoki ravish hosil qiladi: *bar/qaror, bar/taraf, bar/hayot* va h.k.

5.*be-* tojik tilidan kirgan otlardan shu ot ifodalagan predmetga ega emaslikni bildiruvchi sifat va ravish yasaydi: *be/ayb, be/baxt, be/vosita.*

6. *-ga* II ba'zan kelishik affiksi bilan qotgan holda ravishga o'tadi: erta/ga, indin/ga, tekin/ga .. shuningdek, III shaxs egalik affiksi bilan birlikda kelib, sifat, ravish, ba'zan otdan ravish yasaydi: *yalpi-[si/ga], tikka[si/ga], aylan/a[si/ga], -ga* affiksi *behuda/ga, qayta/ga, jo'rtta/ga, bekor/ga* kabi ravishlar tarkbida ham uchraydi.

7. *-gacha* (-ga+cha) qo'shma affiksi ot, sifat, ravish, olmoshdan chegara ma'nosini bildiruvchi ravish yasaydi: *kech/gacha, kuz/gacha, uygacha*

8. *-da* II payt bildiruvchi so'zlarga qo'shilib, ma'nosi o'rin ravishiga to'g'ri keladi.

9. -dan II ot, sifat, ravish va sonlardan paradigmadan ajralib – qotib, boshqa turkumga ko'chim yo'li bilan ravish yasaydi: *qayta/dan, tub/dan, qasd/dan, atay/dan, chin/dan* va h k..

10. *-in* III holat, paytga munosabat bildiruvchi ravishlar yasaydi: *yoz/in-qish/in, old/in, bir/in-ket/in, och/in- to'q/in, erta/n-kech/in.*

11. *-lab* turli xil so'z turkumlaridan ravish yasaydi, harakatning bajarilish holatini, paytini va miqdorini bildiradi: *yaxshi/lab, oy/lab, yil/lab, atay/lab. -larcha (-lar+cha) -cha, -chasiga* affikslari kabi harakatning qay tarzda bajarilishi, harakat va belgining o'xshashligi kabi ma'nolani anglatuvchi ravishlar hosil qiladi: *botir/larcha, do'st/larcha, qadrdon/larcha* va b.

12. *-ona* I ot va sifatlardan holat bildiruvchi ravishlar yasaydigan unumsiz affiks: *mard/ona, shoir/ona, razil/ona, johil/ona, ayyor/ona. -ona* ravish tarkibida kelgada *-larcha, -chasiga* affiksi bilan sinonim xususiyatda boladi.

13. *-cha* II o'xshatish, tarz kabi ma'nolar bilan bog'langan ravishlar hosil qiladi: *yangi/cha, yevropa/cha, o'zga/cha*

14. *-chasiga* (-cha+siga) ravish yasovchi bo'lib, harakatning qanday bajarilishini, bu jihatdan o'zakdan anglashilgan predmetga o'xshatish ma'nosini bildiradi: harbiy/chasiga, soldat/chasiga, ochiq/chasiga. Bunda asl ma'noni *-cha* affiksi beradi. *-si*+-

[1] Ўзбек тили грамматикаси. – Тошкент: Фан, 1975.

[2] Турсунов У., Мухторов А., Раҳматуллаев Ш. Ҳозирги ўзбек адабий тили. Олий ўқув юртлари филология факультетлари талабалари учун дарслик. – Тошкент: Ўзбекистон, 1992. – Б. 366.

[3] Ғуломов А. ва б. Ўзбек тили морфем луғати. – Тошкент: Ўқитувчи, 1977.

ga elementi esa shu ma'noni biroz kengaytiradi.

Umuman, manbada ravish bilan aloqador 14ta grammatik shakl haqida ma'lumot keltirilgan.

Prof. H.Nematov muharrirligi ostida tuzilgan «Hozirgi o'zbek adabiy tili» Oliy ta'lim talabalari uchun nashr etilgan darslikda[1] ravish derivatsiyasi haqida quyidagi fikrlar aytiladi: «Tilshunosligimizda ravish yasalishi munozarali. Chunki ravishning asosiy qismi – asli boshqa turkumga mansub soddalashgan, yaxlitlashgan leksema. Shu boisdan aksariyat tilshunoslar ravish yasalishini inkor etishib, ravishlashish (boshqa turkum so'zining ravishga o'tishi) mavjudligini tan olishadi... Tilshunoslar ravish turkumining yasalish sistemasiga ega emasligini tadqiqotchilar *-an, -ona* qo'shimchasining arabcha va tojikcha so'z tarkibida uchrashi, *-larcha, -chasiga, -lab* kabining grammatik ma'no ifodalashi bilan va *-iga/-siga, -chasiga* kabi so'zning sanoqli darajada ekanligi bilan izohlaydilar».

Ravish yasovchi affikslarni belgilashda (miqdori va sifati borasida) o'zbek tilshunosligida bo'lgani kabi boshqa turkiy tillarda ham yagona fikr mavjud emas. Ravish yasovchi affikslar barcha turkiy tillarda fonetik jihatidangina farqlanadi. Tadqiqotchi D.Saidrahimova ma'lumot berishicha, ravish yasovchi shakl sifatida baholanadigan affikslar uyg'ur tilida 15 ta, turkman tilida 18 ta, ozarbayjon tilida 11 ta, qozoq tilida 8 ta, tatar tilida 9 ta, boshqird tilida 4 tadan iborat[2].

Ravish yasovchi affikslar hozirgi o'zbek adabiy tiliga bag'ishlangan manbalarda ham turlicha talqin etilgani kuzatiladi. S.Fuzailov hisobi bo'yicha 10 ta, «Hozirgi o'zbek adabiy tili» (-T.»Fan», 1957) da 14 ta, «Hozirgi o'zbek adabiy tili» (-T.»Fan», 1966) da 12 ta, «O'zbek tili grammatikasi» (-T.»Fan», 1975) da 12 ta, «O'zbek tili morfem lug'ati» (-T.»O'qituvchi»,1977) 2-ilovasida 13 ta, «Hozirgi o'zbek adabiy tili» (-T., 2010) da 5 ta ravish yasovchi affiks haqida fikr yuritiladi.

Xulosa, ravishga xos grammatik shakllar (yasovchi affikslar) ning til nazariyasiga oid manbalarda turli miqdorda keltirilishi ravish va u bilan bog'liq grammatik shakllar borasida nafaqat o'zbek tilshunosligida, balki ko'pgina turkiy tillarda ham bir to'xtamga kelinmagan qarashlar mavjud ekanligini ko'rsatib turadi. Mazkur masalada umumlashma fikrga kelinib ish tutish fanimiz oldida turgan muhim vazifalardan sanaladi.

Rezyume. Mazkur maqolada ravish so'z turkumi, xususan, ravishning yasalishga munosabati, ravishga nisbat beriladigan turli ma'no-mazmundagi grammatik shakllar, ualarning ravishga munosabati haqida fikr yuritilgan. XX asrdagi turli ilmiy-nazariy manbalardagi ravish yasovchilar, ularning statistik ko'rsatkichi, ya'ni tadqiqotlar kesimidagi ulushi ko'rsatilgan, o'rni-o'rni bilan munosabat bildirilgan. Shuningdek, turkiy tillardagi ravish yasovchi affikslar, ularning soni ko'rsatib o'tilgan. Manbalarga tayanilgan holda ravish yasovchi sifatida belgilanadigan affikslarning nazariy jihatlari yoritilgan.

Resume. This article discusses the word family of adverbs, in particular, the relationship of adverbs to formation, grammatical forms with different meanings and contents attributed to adverbs, and the relationship of adverbs to adverbs. A list of adverbs from various scientific and theoretical sources in the 20th century, their statistical indicators, that is, their share in the research, and their relative positions are given. Also, adverb-forming affixes in Turkic languages, their number, are indicated. Based on the sources, the theoretical aspects of affixes defined as adverb-forming are highlighted.

Резюме. В данной статье рассматривается семейство наречий, в частности, связь наречий с образованием слов, грамматические формы с различными значениями и содержанием, приписываемые наречиям, а также взаимосвязь наречий друг с другом. Приводится список наречий из различных научных и теоретических источников XX века, их статистические показатели, то есть их доля в исследованиях, и их относительное положение. Также указаны наречиеобразующие аффиксы в тюркских языках, их количество. На основе источников освещаются теоретические аспекты аффиксов, определяемых как наречиеобразующие.

[1] Sayfullayeva R.va b. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – T.: Fan va texnologiyalar. 2010. – Б. 248.

[2] Сайидырахимова Д.С. Сўз туркумлари тизимида равишнинг ўрни. Монография. – Ўш, 2005. – Б. 32.